

Μεταφράζοντας τη ΝΕΚΡΗ ΦΥΣΗ

της Μυρτώς Γόντικα

Σ' αυτό το ταξίδι, συχνά μοναχικό, μερικές φορές συντροφευμένο: μια ζωή αναγνώστη, συμβαίνει από καιρό σε καιρό μια συνάντηση που μας κάνει να σταματήσουμε και που μας συναρπάζει με τον ίδιο τρόπο που συνήθως το κάνει ένας άνθρωπος· δεν είχαμε προσέξει τίποτα, προσπερνούσαμε, κατόπιν είναι εκεί – ένας ρυθμός, ένα ηχώχρωμα φωνής, σαν ένα καινούργιο άρωμα, και ξέρουμε ότι οφείλουμε, για καιρό, να τα βγάλουμε πέρα μ' αυτό, να αλλάξουμε τον εαυτό μας σε σχέση με αυτήν την απρόβλεπτη επαφή, μια ευκαιρία εν τέλει.

Δεν γνώριζα τίποτε για τον Μανώλη Τσίπο όταν, ανάμεσα σε καμιά σαρανταριά κείμενα, η *Νεκρή Φύση*. Προς δόξα της πόλης έφθασε στην επιτροπή ανάγνωσης που είχε αναλάβει να επιλέξει αποσπάσματα από σύγχρονα έργα του ελληνικού θεάτρου για μια ανθολογία που θα κυκλοφορούσε στα γαλλικά. Ό,τι μπορούσε κανείς να βρει για κείνον στις σελίδες του Διαδικτύου – εικόνες ενός γενειοφόρου νέου με ξυρισμένο κεφάλι να προφέρει παράδοξες φράσεις στα αγγλικά, κάποτε γυμνός κάποτε παρενδυτικά μεταμφιεσμένος με διάφορους τρόπους, να στέκεται μπροστά από βιντεοπροβολές με περιεχόμενο αθλητικής ή πολιτικής επικαιρότητας – δεν ήταν ικανό να μεταδώσει άμεσα μια ξεκάθαρη ιδέα για τον συνιδρυτή αυτής της ομάδας των «περφόρμερ» που ακούει στο παράξενο κι όμορφο όνομα: Nona Melancholia. Έπρεπε να διαβάσω· και να περάσω, πολύ γρήγορα, από ένα σοκ παραδοξότητας σε μια πυρετώδη προσκόλληση, μεταδιδόμενη από τον ρυθμό του κειμένου, το οποίο κι επέλεξα πάραυτα να μεταφράσω, μια δεκαριά σελίδες αρχικά, ολόκληρο αργότερα. Διότι μετά την αρχική έκκληση ορισμένων μεταφορών που επιφέρουν σύγχυση («αεροδρόμιο ματαιωμένων εφηβικών πτήσεων...») και την ασυνήθιστη χρήση ετερόκλητων στοιχείων «νεκρής φύσης» υπό μορφή σκηνικών οδηγιών, είναι ακριβώς εκεί που το κείμενο μας αρπάζει για να μην μας αφήσει πια: μια φωνή, επιτακτική και ποικιλοτρόπως διαφοροποιούμενη, σαγήνη και πρόκληση για τον μεταφραστή, ξεκινά να μιλάει.

Κατά τη διάρκεια του ίδιου έτους (2014), το γαλλικό κοινό μπόρεσε να έρθει σε επαφή με το κείμενο σε τρεις περιστάσεις: σκηνική ανάγνωση σε σκηνοθεσία Βασίλη Νούλα στο Panta théâtre στην Caen της Νορμανδίας· δημοσίευση σε ανθολογία εκτενούς αποσπάσματος του κειμένου (περίπου το ένα τρίτο ξεκινώντας από την αρχή του κειμένου)¹· εργαστήριο, υπό τον Michel Raskine, με σπουδαστές ηθοποιούς του θεάτρου του Saint-Etienne και συμμετοχή της παράστασης που προέκυψε στο Φεστιβάλ της Αβινιόν². Κάθε φορά, όπως το μαρτυρούν οι συζητήσεις, οι αντιδράσεις του κοινού στις θεατρικές αίθουσες, ο Τύπος, το κείμενο άγγιξε τον στόχο του. Κι όμως, για ένα γαλλικό κοινό (και για Γάλλους ηθοποιούς) η γραφή του Τσίπου δεν φείδεται δυσκολιών, ακόμη και παγίδων. Πώς να αποδοθεί σωστά η χρωδιακότητα, αυτή η λεκτική ροή που καλπάζει, χωρίς να προκαλέσει ασφυξία στον ακροατή; Πώς να ερμηνευτεί και πώς να καταστεί ικανή

¹ *Auteurs dramatiques grecs d'aujourd'hui. Miroirs tragiques, fables modernes*, Παρίσι, 2014.

² Θα πρέπει να προσθέσουμε εδώ και μια ανάγνωση, μπροστά σε κοινό επαγγελματιών και ενημερωμένων ερασιτεχνών, η οποία οργανώθηκε το φθινόπωρο χάρη στη συνδρομή τεσσάρων ηθοποιών που ανταποκρίθηκαν στην πρόσκληση του Maison Antoine Vitez, συν-εκδότη της ανθολογίας.

να ακουστεί η πολύ ιδιαίτερη χρήση των τυπογραφικών παραλλαγών (κεφαλαία ή πλάγια γράμματα σε μη συμβατικά σημεία); Θα πρέπει να σηματοδοτήσουμε -διακινδυνεύοντας ένα πρόσθετο βάρος- τη σχέση των πρώτων φράσεων μ' ένα αληθινό γεγονός άμεσα αναγνωρίσιμο στην Ελλάδα: τη δολοφονία του Αλέξη Γρηγορόπουλου και τις ταραχές που επακολούθησαν; Και πώς να χειριστούμε την κρίσιμη σχέση, που ενυπάρχει στη γλώσσα, ανάμεσα στις λέξεις *πόλις* και *πολίτης*, για την οποία τα γαλλικά δεν έχουν το ισοδύναμο. Πώς να διασωθούν οι πανταχού παρούσες θρησκευτικές αναφορές, όταν ο ρόλος της θρησκείας διαφέρει σε τέτοιο βαθμό στις δύο χώρες (η Γαλλία, χώρα ευρέως αποχριστιανισμένη και κοσμική, αμφιταλαντεύεται ανάμεσα σε παλιές γητείες και μια ελαφρώς χλευαστική, μα κυρίως αδαή, απόσταση);

Για όλα αυτά τα θέματα, κι έπειτα από τις προτεινόμενες λύσεις της μετάφρασης, καθοριστική ήταν η δουλειά των σκηνοθετών και των ηθοποιών που κάθε φορά έβρισκαν τις καταλληλότερες διεξόδους. Κι αυτό κατέστη εφικτό επειδή υπάρχει στη *Νεκρή φύση* μια δύναμη που υπερβαίνει το ιστορικό και πολιτιστικό συγκείμενο της Ελλάδας. Αυτή η πόλη είναι βεβαίως η Αθήνα, αλλά επίσης είναι «η» πόλη, ή όλες οι πόλεις, σε μια μύχια σχέση με τους κατοίκους-πολίτες της: τα διαφορετικά βιώματα του χώρου, της πολιτικής, της κοινωνίας, του συναισθήματος εμπλέκονται μεταξύ τους με έναν πολύ ιδιαίτερο τρόπο, χωρίς να μπορούμε να πούμε ότι το ένα (η πόλη) αποτελεί μεταφορά του άλλου (ο πολίτης), ούτε και το αντίστροφο – και η τέχνη του Τσίπου βρίσκεται, πιστεύω, στις καλύτερες στιγμές της κάθε φορά που κατορθώνει να συμπτύξει, ή να συγχωνεύσει, υπό το σήμα του σώματος, την πιο προσωπική διάσταση (όπως κατά τη μακρά διαδικασία του στριπτίζ ή της αλλαγής φύλου) με το συλλογικό.

Κι εδώ ακριβώς υπάρχει μια γραφή του σώματος, υπό την έννοια την πιο απλή και ταυτόχρονα την πιο ριζοσπαστική: καθιστώντας το σώμα αντικείμενό της, η γραφή επενδύεται από αυτό και σταθμίζεται μ' ένα βάρος σαρκικό που της προσδίδει κραδασμό και γοητεία· ως εκ τούτου, η πανταχού παρούσα διαδικασία του μοντάζ, που θα μπορούσε να είναι μια ευκολία, αναδεικνύεται ως εντελώς καίρια, έτσι ώστε να μοιάζει τελείως φυσικό το γλίστρημα από ένα ερωτικό κάλεσμα ενός «εγώ» προς ένα «εσύ» σε μια επίκληση για την οποία δεν ξέρουμε πια αν είναι πολιτική, θρησκευτική ή (και) βλάσφημη:

Σαν αστραπή εισχώρησα στο κελί σου.

(...)

Οι βλεφαρίδες σου τρεμόπαιξαν τα μάτια.

(...)

ΑΥΤΗ Η ΝΥΧΤΑ ΕΙΝΑΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ : η πόλη αφουγκράζεται την Ιερή Καρδιά του Ταχυδρόμου
(...).

Η μήτρα.

Τη μυρίζω.

ΧΑΙΡΕ ΠΟΛΗ, ΘΥΜΙΑΜΑ ΕΥΟΣΜΟΝ !

Η μήτρα.

ΧΑΙΡΕ ΠΟΛΗ, ΜΥΡΟΝ ΠΟΛΥΤΙΜΟΝ !

Η μήτρα.

Μυρωδιά λιθαδιού.

Ομοίως, το μεγάλο καταληκτικό κείμενο για τους τερμίτες-καμικάζι (το οποίο μπορούμε να βρούμε σχεδόν αυτούσιο, διανθισμένο με εικόνες, σε μια ιστοσελίδα στο Διαδίκτυο) γίνεται αιφνιδίως ανησυχητικό όταν ένα «εγώ», διαφορετικό από το «εγώ» του τελετάρχη που είχαμε εντοπίσει έως τώρα, χρησιμοποιεί την εντομολογική αφήγηση για να ανοίξει σε μια θυσιαστική διάσταση, υπό μια οπτική όπου -με τα όρια μεταξύ ζωικών ειδών εφεξής καταργημένα- καθίσταται δυνατό να ονειρευτούμε ένα μέλλον ατομικό και συλλογικό άλλο, απροσδιόριστο, βιώσιμο.

Παρίσι, Ιανουάριος 2015

(μετάφραση από τα γαλλικά: Μανώλης Τσίπος & Βασίλης Νούλας)